

LATINSKA PISAVA

Foneme zapisujemo s črkami, vendar nima vsak fonem svoje črke. Ena črka torej ne zaznamuje nujno enega samega glasu, lahko je zapis vrste različnih glasov že znotraj enega in istega jezika. Jeziki se med seboj močno razlikujejo tudi po tem, kako zapisujejo svoje foneme (primerjaj slovenščino in angleščino).

PISAVA ni v vseh jezikih **alfabetska oz. abecedna** (pomislimo npr. na kitajščino, ki se zapisuje s pojmovnimi znaki). V zgodovinskem razvoju pisave je črkopis oz. zapis fonetične podobe jezika najmlajša pisava (ok. 1700 pr. Kr.), ki je s svojo poenostavitvijo in natančnostjo pomenila pravi pretres v kulturnem razvoju človeka. V indoevropskih in semitskih jezikih je nadomestila **piktografijo** (zapisovanje s slikami), **ideografijo** (zapisovanje s pojmovnimi znaki) in **silabično pisavo** (zapisovanje zlogov). Njeni izumitelji so Feničani, ki pa še niso poznali znakov za samoglasnike. Te so v začetku 1. tisočletja pr. Kr. dodali Grki, ki so svojo pisavo posredovali Latincem. Rimljani so jo razvili v današnjo latinico, ki jo uporablja večina zahodnih indoevropskih jezikov.

Poglejmo si torej, s katerimi črkami je zapisana latinščina¹: latinska pisava je imela v rimski dobi in vse do konca srednjega veka 24 črk.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V U X Y Z

1. Latinščina ni imela glasov šumnikov in torej ni potrebovala črk zanje. (Te so kasnejši dodatek latinici, ki jih je narekoval zapis slovanskih jezikov.)
2. Črke **J** antika ni poznala, razvila se je šele konec srednjega veka, med 14. in 17. stoletjem, iz podaljšane črke **I**, ki je označevala soglasniško izgovorjavo.
3. Črka **K** (izg. k) je v latinščini zelo redka; ohranila se je le v moškem imenu *Kaeso* (okrajšano **K.**) in besedi *Kalendae* (prvi dan mesecev v rimskem koledarju).
4. Črka **Q** (izg. k) se vedno piše v kombinaciji z **U** (izg. v) razen v okrajšavi moškega osebnega imena *Quintus Q.*
5. Črki **U** in **V** sta do 15. stoletja zaznamovali ista dva glasova, soglasnik /v/ in soglasnik /u/. Zapis s črko **U** je bil običajen v pisatvi z malimi črkami, zapis s črko **V** pa v pisavi z velikimi črkami. *DIVVS* (izg. *divus*), *diuus* (izg. *divus*). Zaradi večje jasnosti so danes latinska besedila večinoma transkribirana tako, da vsaka črka zaznamuje en glas: **V** soglasnik, **U** pa samoglasnik.
6. Črka **X** označuje zapis dveh glasov, zlitih v en glas /ks/.

c /k/ + s /s/ > x /ks/: dux, ducis
g /g/ + s /s/ > X /ks/: lex, legis
7. Črka **Y** se najde le v grških tujkah (npr. *Aegyptus* Egipt) in označuje samoglasnik /ü/.
8. Črka **Z** je v latinščini zelo redka, saj jo najdemo le v grških tujkah (npr. *zephyrus* zefir); izgovarjamo jo kot /z/ ali kot zlitnik /dz/.

Rimljani so pisali z velikimi črkami (*litterae unciales, maiusculae*), zato ni bilo razlikovanja med veliko in malo začetnico. Tudi ločil niso poznali. Pozneje so zlasti v poslovnih in zasebnih besedilih uporabljali male črke ali kurzivo (*litterae minusculae*). Potem so se latinske črke – v glavnem pod vplivom materiala, na katerega se je pisalo, ter pripomočkov za pisanje – močno spreminjale vse do obdobja humanizma, ko je latinica dokončno dobila svojo današnjo podobo.

Danes pri izdaji latinskih besedil uporabljamo veliko začetnico in ločila² po pravilih slovenskega jezika. Izjema so le pridevniki, izpeljani iz lastnih imen, ki jih v latinščini pišemo z veliko začetnico: *Romanus* rimski, *Latinus* latinski. Transkripcijska pravila pri izdaji latinskih besedil pri drugih narodih so lahko različna, saj sledijo pravopisnim normam svojih jezikov.

¹ **Latinski** → nanašajoč se na jezik in kulturo Latincev oz. starih Rimljanov; nanašajoč se na latinico

² **ortografska znamenja** (gr. *Orthos* raven, poravilen, *graphein* pisati) pravopisna znamenja (črke, številke, ločila in druga pisna znamenja)

LATINSKA IZGOVORJAVA

Da znamo latinsko besedilo pravilno prebrati, moramo poznati **glasovne vrednosti črk** in **pravila besednega naglása**.

IZGOVOR CRK

Latinske črke so nam znane, saj jih uporabljamo tudi v slovenščini in jih poznamo iz drugih zahodnih indoevropskih jezikov. Njihov izgovor v latinščini za nas ne bo težak, ker je močno podoben izgovoru v slovenščini, vendar pa je tudi nekaj pomembnih razlik.

Pri izgovoru latinskih črk moramo upoštevati naslednje:

- **izgovorne razlike v primerjavi s slovenščino**
- **izgovorne razlike v časovnem razvoju latinščine**

Izgovorjava je sistem glasovnih vrednosti **grafemov** (gr. *grapho* pišem), najmanjših razločevalnih enot v pisavi nekega jezika; v latinici so to posamezne črke. Poleg enostavnih grafičnih simbolov za foneme v ta sistem sodijo tudi **digrafi** (iz gr. *dis* dvakrat in *graphie* kar je napisano) oz. dvočrkja, tj. grafične enote, sestavljene iz dveh črk, ki pa zaznamujejo izgovor enega ali enotnega glasu (v lat. dvoglasnikov in dvojnih/zlitih soglasnikov), ter **črkovni sklopi** oz. za izgovor pomembne zveze črk.

AVTENTICNA IN TRADICIONALNA IZGOVORJAVA

To, čemur danes pravimo izgovorjava latinskega jezika, je splet dveh sistemov. En sistem je fonetična rekonstrukcija jezika, ki se je govoril v antiki v rimskem imperiju kot živ oz. naravni komunikacijski jezik višjih slojev. Drugi sistem pa je fonetična kontinuacija latinskega jezika, kot se je govoril po zatonu Rima – ter se v omejenem obsegu govori še danes – v vlogi mednarodnega komunikacijskega jezika (*lingua franca* cerkve, šolstva, znanosti in politike srednjega veka in humanizma, danes delno še cerkve, in sodobna znanstvena latinščina).

Latinščina torej pozna dva tipa izgovorjave (*duplex modus pronuntiandi*):

I. **Avtentična (klasična, Kikero) izgovorjava** (*modus pronuntiandi antiquus seu restitutus* stari oz. obnovljeni izgovor) se je uporabljala v času, ko je bila latinščina še živ govorjeni jezik.

II. V času med 2. in 5. stoletjem po Kr., ko sta obstajali dve varianti latinščine, vulgarna in cerkvena, pa so se posamezni glasovi začeli izgovarjati drugače. Spremembe so se začele v ljudski latinščini in se nato razširile tudi na jezik govorcev iz višjih slojev. Tako se je sčasoma izoblikoval nov tip

izgovorjave: **tradicionalna (poklasična, cerkvena, Cicero) izgovorjava** (*modus Ecclesiae proprius* cerkveni izgovor), ki se je uveljavila za branje poklasičnih tekstov, torej za vse razvojne faze latinščine od 5. stoletja po Kr. dalje. Ta izgovorjava je bila tudi temelj, na katerem so glasoslovno zrasli romanski jeziki.

DE FINIBVS

ent, atq; discordant. ex quo uitam amarissimam
ffici: ut sapiens solam amputata circumcisaq; i
ini, & errore, naturæ finibus contentus sine a
osbit, & sine metu uiuere. quæ est enim aut utili
ene uiuendum aptior partitio, quàm illa, qua es
urus: qui unum genus posuit earû cupiditatum,
& naturales, & necessariae, aliterum, quæ natura
ec tamen necessaria, tertiû, quæ nec naturales,